

Indisciplinades: una breu missiva sobre filòsofes feministes del Japó del segle xx

El procés de modernització que va viure el Japó en el tombant dels segles XIX i XX va obrir un important debat sobre la situació de les dones, abordat des de plantejaments feministes diversos i en contrast amb el model reformista que perseguia renovar la moral nacional des d'una instrumentalització dels drets de les dones.

Per **Montserrat Crespín Perales**

«Aquest “truisme cultural” és el que arriba fins als nostres dies, en què perviuen els estereotips, els clixés sexistes i el fetitxisme orientalista.»

Fa ja més d'un segle, des de la nostra riba, combinant atracció i sospita, es mirava a un país, el Japó, que en menys de cinquanta anys havia empès un procés de modernització integral amb l'anomenada Restauració Meiji (1868-1912), que va assolir gran part dels propòsits d'aquest «mandat il·lustrat». Personatges de la talla de Miguel de Unamuno (1864-1936) criticaven la moda de la *japonaiserie* que des dels salons francesos de mitjans del segle XIX s'havia contagiada a tot Europa (Unamuno, 1972: 55-69). En espanyol, guanyarien popularitat les narracions que posaven l'atenció en l'erotització de les dones asiàtiques. Paradigmàtics són els llibres de cròniques sobre els seus viatges al Japó del guatemalenc Enrique Gómez Carrillo (1873-1927). Al seu *El Japón heroico y galante* (1912), el títol ja traça el Japó bifront: heroic en la seva faceta masculinitzada, galant en la feminitzada. Il·lustrant el que jo anomeno «geosexualitat» —això és, el mecanisme de representació cultural de l'altre, territorialment i geogràficament precintat en símbols culturals i normatius decretats envers la feminitat o la masculinitat—, la seva idea de la masculinitat heroica és la que dirigeix cap a la *vía del caballero*, que relaciona amb el *bushidō* (Gómez Carrillo, 1912: 63). Aquesta via «viril» té com a contrapart necessària la seductora, la de la feminitat «uniforme». Conseqüentment, l'ideal femení de la dona japonesa és el que resulta de la imatgeria de «fèmines» que a l'escriptor li apareixen mecàniques, equivalents en conducta i actitud. Maniquins sense esperit ni singularitat. Aquest «truisme cultural» és el que arriba fins als nostres dies, en què perviuen els estereotips, els clixés sexistes i el fetitxisme orientalista.

Una de les moltes coses que aquest *enlluernament oriental* oculta és la història material, tangible i plural, de les dones japoneses i —el que aquí es voldrà ressenyar— dels seus debats feministes. Així, per exemple, el 1912, quan Gómez Carrillo publica el seu llibre, ja havia començat la singladura de la revista *Seitō*, publicació de l'Associació dels Mitjons Blaus impulsada per l'escriptora i feminista d'orientacions liberals Hiratsuka Raichō (1886-1971). L'associació i la revista, que començà a publicar-se al setembre de 1911, agafaven el nom de les *Bluestocking*, so-

brenom amb el qual es coneixien els col·lectius de dones angleses que pels volts del segle XVIII es reunien i conversaven amb homes de lletres per compartir reflexions sobre assumptes literaris i intel·lectuals (Britannica, 2011).

La iniciativa de Hiratsuka contrasta i, a un temps, pot entendre's com la resposta natural de maduració envers el debat que els intel·lectuals il·lustrats del temps de Meiji, com Fukuzawa Yukichi (1835-1901), havien tingut des de mitjans del segle XIX sobre «la qüestió de les dones» (Kitagawa, 2009: 144), en adoptar i adaptar al context japonès les idees, entre d'altres, de J. S. Mill, del qual l'any 1877 es traduï al japonès *La subjugació de les dones* (1869) (Kiguchi, 2005: 134). Un altre insigne reformista, Mori Arinori (1847-1889), va criticar la pràctica del concubinat entenenent que comportava el sotmetiment de la dona i la convertia en esclava del seu «amo» —el marit— i en un més dels seus «estris» (Mori, 2006: 43; Hane, 1993: 8). Els reformistes liberals perseguien renovar la moral nacional segons el model de la «il·lustració tutelant» envers les dones. Es pot dir que aquest és el patró del nacionalfeminisme o liberalfeminisme que instrumentalitza —per al bé de la nació o de la seva economia— els drets de les dones.

L'abans esmentada Hiratsuka, tot i enfrontar-s'hi, manté gran part de la trampa inherent a aquest feminisme liberal. Per un costat, com s'aprecia en llegir el manifest que inaugurà el primer número de *Seitō*, la filòsofa vindicava rotundament que les dones havien de sortir del cercle subaltern: «Al principi, la dona era veritablement el sol. Una persona autèntica. Ara ella és la lluna, una lluna descolorida i malaltissa, dependent de l'altre, que reflecteix el brill de l'altre» (Heisig *et al.*, 2016: 1160).¹ Per l'altre, la filòsofa seguia el fil teòric de la sueca Ellen Key (1849-1926), que prioritzava la maternitat i la divisió del treball resultant (Offen, 2015: 337). La seva defensa d'un «feminisme maternalista» xocà clarament amb la postura d'altres pensadores. Yosano Akiko (1878-1942), al seu article «Eliminar el biaix matern» (1916), arremetia contra les tesis de Key i, per tant, de Hiratsuka, i defensava la condició humana igual d'homes i dones, i les múltiples facetes de cada individu, qüestionant, doncs, la mistificació de la

Junpū (Vent favorable), de Miki Suizan (1933).

Yamakawa Kikue, Itō Noe i Sakai Magara, pioneres del feminisme socialista al Japó (1920, aproximadament).

maternitat. Com escriví: «Inclús després de ser mare, soc esposa d'un home, amiga d'un home, un ésser humà del món i súbdita japonesa. També soc un ésser humà que pensa, canta, escriu manuscrits, dissenya roba i cuina, i està subjecta a tots els treballs físics i mentals. [...] Si hagués de personificar la meua condició de vida, aquesta tindria innumerables noms. [...]» (Yosano, 1916: 16-17). Amb aquest text, senzill i directe, Yosano contraria el maternalisme que intueix clarament com inquietant còmplice del pensament antifeminista.

A aquest important debat també s'hi sumà la que podem dir que és la primera feminista socialista amb un bagatge teòric sòlid: Yamakawa Kikue (1890-1980). Traductora al japonès d'obres com *The Intermediate Sex: A Study of Some Transitional Types of Men and Women* (1908), d'Edward Carpenter (1844-1929); «La dona i el socialisme», d'August Bebel (1840-1913), o «El comunisme i la família»

(1921), d'Alexandra Kollontai (1872-1951), progressivament, i a mesura que coneixia el corpus teòric socialista i marxista, criticà amb fermesa les activitats de les «dones burgeses», com ara les del cercle de Hiratsuka (Imai, 2002: 197-198). Els va reprotxar el fet d'encerclar-se en aspectes «subjectius», com l'amor romàntic i el matrimoni, preocupacions de les dones de classe mitjana i alta (2002: 191), no pas de les joves que llanguien treballant a les fàbriques tèxtils. Yamakawa es preocupà per conèixer i denunciar la situació i la perversitat, per tant, de l'accelerada revolució industrial i capitalista al Japó de principis del segle xx. A les seves memòries, Yamakawa explica que va ser l'any 1908, fent de voluntària a activitats nadalenques —tot i que no era cristiana— de l'Exèrcit de Salvació, que fou conscient de l'esclavatge de les joves obreres: «Sentia vergonya i ira. Les noies havien treballat tota la nit al costat de màquines eixordadores. Estaven pàl·lides i sense sang. Com se'ls podia dir que la vida que

«Una de les moltes coses que aquest “enlluernament oriental” oculta és la història material, tangible i plural, de les dones japoneses.»

portaven se la devien a les benediccions de Déu i que havien de veure aquest treball esclau com sagrat i sant?» (Hane, 1993: 167 [la traducció és meva]). Pocs anys després, el 1916, polemitzà amb una altra activista rellevant de l'època, Itō Noe (1895-1923), sobre l'acceptació o no de la prostitució privada o de la regulada estatalment. Per a Yamakawa, la prostitució autoritzada estava vinculada amb la pobresa i condonada pel patriarcat (Imai, 2002: 193). La pensadora reforçà la seva perspectiva materialista quan s'integrà a l'organització de dones Sekirankai (Societat de l'Onada Vermella), de curta singladura (1921-1925) per la repressió governamental que patiren. A «Un estudi sobre el feminisme» (1928) censurà el binomi «cultura masculina» i «femenina» per estèril. Ella llegeix la desigualtat en clau de pertinença d'homes i dones o bé a la classe opressora, o bé a l'oprimida: «[...] reclamar una “cultura feminista” que garanteixi una quota d'igualtat i la participació només d'una petita classe de dones privilegiades en el centre del capitalisme pot semblar progressista a primera vista, però dona espai al seu interior per a un element reaccionari. [...]» (Heisig *et al.*, 2016: 1173-1174). Una prova del fet que el seu també era un feminisme que no s'entén fora de l'internacionalisme és la participació en la Lliga Panpacífica de Dones (Shibahara, 2011), que l'any 1928 congregà a Honolulu dones europees, nord-americanes i asiàtiques per sumar esforços i discutir sobre el benestar de dones i infants en un context d'incertesa creixent, i lluitar juntes per la solidaritat, l'entesa mútua i la preservació de la pau, que no trigaria a trencar-se a Àsia i a Europa. No s'apagarà, però, la seva flama: ja a la postguerra, Yamakawa va ser la primera directora de l'Oficina d'Atenció a Dones i Infants del Ministeri de Treball (1947-1951).

Per tancar aquesta missiva només em queda per escriure que, com Yosano, jo soc moltes, com ella, amb elles. He reva d'aquestes indisciplinades de la filosofia: «Llavors, quins altres silencis s'han de trencar? Quines històries sense disciplina han de ser explicades?» (Buck-Morss, 2013: 114). ●

Nota

- ¹ Al llarg de l'article, i en el context de la revista, tradueixo al català algunes citacions extretes d'edicions en castellà.

Bibliografia

- BRITANNICA, The Editors of Encyclopaedia (2011). «Bluestocking» [en línia]. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/bluestocking-British-literary-society> [Consulta: 24 de març de 2021].
- BUCK-MORSS, Susan (2013). *Hegel, Haití y la Historia Universal*. México DF: FCE.
- GÓMEZ CARRILLO, Enrique (1912). *El Japón heroico y galante*. Madrid: Renacimiento.
- HANE, Mikiso (1993). *Reflections on the Way to the Gallows: Rebel Women in Prewar Japan*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- HEISIG, James W. *et al.* (eds.) (2016). *La filosofía japonesa en sus textos*. Barcelona: Herder.
- IMAI, Kei (2002). «Japanese Feminism and British Influences: The Case of Yamakawa Kikue (1890-1980)». A: Daniels, Gordon; Tsuzuki, Chushichi (eds.). *The History of Anglo-Japanese Relations 1600-2000*. Londres: Palgrave Macmillan.
- KIGUCHI, Junko (2005). «Japanese Women's Rights at the Meiji Era». A: *37th World Congress of the International Institute of Sociology*. Estocolm: International Institute of Sociology.
- KITAGAWA, Sakiko (2009). «Living as a Woman and Thinking as a Mother in Japan: A Feminine Line of Japanese Moral Philosophy». A: Bouso, Raquel; Heisig, James W. (eds.). *Frontiers of Japanese Philosophy 6: Confluences and Cross-Currents*. Nagoya: Nanzan Institute for Religion and Culture.
- MORI, Arinori (2006). «On Wives and Concubines». A: De Bary, Theodore; Gluck, Carol; Tiedemann, Arthur E. (comps.). *Sources of Japanese Tradition. 1600 to 2000. Part Two: 1868 to 2000*. Nova York: Columbia University Press.
- OFFEN, Karen (2015). *Feminismos europeos, 1700-1950. Una historia política*. Madrid: Akal.
- SHIBAHARA, Taeko (2011). «“The Private League of Nations”: The Pan-Pacific Women's Conference and Japanese Feminists in 1928». *U.S. – Japan Women's Journal*, núm. 41, pàg. 3-24.
- UNAMUNO, Miguel de (1972). *Libros y autores españoles contemporáneos*. Madrid: Espasa-Calpe.
- YOSANO, Akiko (1916). «Eliminar el biaix matern» [en línia]. *Aozora bun-ko*. https://www.aozora.gr.jp/cards/000885/files/3321_6547.html [Consulta: 24 de març de 2021].